

Josip TURČINOVIĆ, *Misao vjere, Kršćanska sadašnjost, Biblioteka Volumina theologica, svezak 31, niz Croatica, svezak 7, Zagreb, 2011., 469 str.*

Knjiga se sastoji od teoloških, povijesnih i kritičkih radova Josipa Turčinovića, od kojih neki dosad nisu bili objavljeni, a neki jesu, ali razasuti po časopisima ili nekim drugim knjigama kao što je *Glas iz ranjenog*. Radi se, međutim, o eminentno teološkim tekstovima. Tekstovi koji su objavljeni kao propovijedi, nagovori bogoslovima ili u nekim duhovnim vježbama, ušli su u ovu knjigu jer su ocijenjeni kao teološki.

Valja ponajprije odati priznanje priređivaču knjige prof. Stjepanu Kušaru, jer samo vrsni teolog može između mnogih tekstova izabrati one koji su istinski teološki, dakle, na jednom drugom stupnju negoli su to propovijedi. Osim toga, priređivač nas uvodi u knjigu vrsnim uvodnim tekstom. On postavlja okvir knjige i zaokružuje problematiku.

Treba odmah reći da priređivač namjerava objaviti još sličnih knjiga. Drugi će svezak sadržavati Turčinovićeve razgovore-intervjue te scenografske i književne tekstove, a u dodatku sveska bit će objavljeni neki tekstovi iz ostavštine. Tada će biti objavljena i bibliografija Turčinovićevih tekstova te kazalo imena i pojmova za oba sveska.

Namjera je, dakle, dati našim čitateljima sveobuhvatan uvid u njegovu teološku misao.

Potrebno je dosta vremena i koncentracije da bi se pročitala ova knjiga. Svaka riječ duboko je odvučena. Sve se svodi na srž problematike. Gotovo da i nema ponavljanja. To je zasluga i priređivača, ali je to i stil pisanja i govora Turčinovića. Koncizni, uglavnom ne jako dugi tekstovi, precizni izričaji, terminologija koja je uvijek izazovna, vrhunski i bogata. Za nekoga tko je vičan recenzirati knjige, pogotovo teoloških sadržaja, ovo je zaista rijetkost. Turčinović je očito dobar poznavatelj književnosti, pravopisa i jezika. Njegovi su tekstovi stilski dotjerani. Ima dramaturgije. Teološke i povijesne radove čitamo gotovo kao roman. Imaju zaplet i rasplet. Čitamo njegovu teologiju i ujedno učimo hrvatski jezik. Njegovi su tekstovi ne samo povijesni i teološki nego i književni biseri. Mnogi tekstovi splet su teologije, povijesti, drame i crkvenosti.

Pozitivno je što su tekstovi, unutar pojedinog poglavlja, poredani kronološki. To nam omogućuje da vidimo ili barem naslutimo razvoj Turčinovićeve

misli, pa možda i njegova lika. Inače riskiramo da misli i liku toga velikana pristupamo samo s osnova poznavanja njegova djelovanja u Kršćanskoj sadašnjosti. No, kada čitamo njegove tekstove iz 1964. godine, odjednom nam postaje jasnija vizija koju je ostvarivao godinama kasnije.

Knjiga je podijeljena na četiri poglavlja: I. Theologica, II. Oecumenica, III. Historica i IV. Critica. Ukupno 61 tekst.

I. Theologica

Kada govorimo o Josipu Turčinoviću, često ostajemo na drugoj razini njegova lika. To je razina akcije. To je razina djelovanja, inicijative, pokretanja novih projekata. Tu su nam pred očima Kršćanska sadašnjost, nebrojena izdanja knjiga – Turčinović menadžer. Zaboravljamo da je to tek druga razina njegova lika. Na prvoj razini je Turčinović teolog, mislilac, čovjek vjere, čovjek koji vjeru živi strastveno, o vjeri govori egzistencijalno. Njegovo praktično djelo moralo je biti djelo nekoga koga Riječ Božja žeže, a ne samo površno doturuje.

O toj prvoj razini Josipa Turčinovića govori ova knjiga.

No, isto je tako točno da se te dvije razine ne mogu dijeliti. Turčinović razmišlja teološki uvijek s oba oka usmjeren na primjenu te teološke misli. Čita Bibliju uvijek usmjeren na nadilaženje vremenskog i prostornog jaza koji nas dijeli od vremena kada je ta Riječ nastala. I svoje propovijedi izgovara uvijek usmjeren na to kako riječ oživotvoriti.

Druga, praktična, razina Turčinovića ne može se razumjeti bez ove teološko-povijesno-kritičko-ekumenske razine njegova razmišljanja. Da je u vrijeme krize, za vrijeme Teološkog društva, bila svima poznata ta prva razina lika Josipa Turčinovića, do krize ne bi ni došlo.

Turčinović je zaljubljenik riječi, pogotovo Božje Riječi. Čita Bibliju egzistencijalno i vjernički. »Evandjelje zna samo onaj koji mu se obratio; ostali njime samo rukuju... Nije dovoljno znati da je Isus otklonio napasti, nego je potrebno vidjeti i zašto je to učinio«, tvrdi Turčinović. Razlog takva čitanja je vjerničko iskustvo: Jer »korijen svih naših neobraćenosti leži upravo u tome što je ipak svatko od nas u stalnoj napasti da nad nekima bude 'bog'«.

Papa Benedikt XVI. točno tako čita Bibliju. Povijesnokritička metoda odradila je svoje, ona je bila potrebna kako bi biblijske tekstove mogli shvatiti u njihovom povijesnom i literarnom kontekstu. No, sada Bibliju moramo čitati vjernički, egzistencijalno iz perspektive sadašnjosti. U tom su smislu Josip Turčinović, ali i Ante Kresina, bili preteče Papinih riječi. Eto zašto je Turčinović bio gorljivi promicatelj Biblije.

Turčinović nije teoretičar. Malo je tekstova objavio u stručnim teološkim časopisima. Njegovi tekstovi žele vjerski i teološki oplemeniti široku javnost. Piše za biskupijske listove, katehetske udžbenike. Jasno razlikuje teološki i vjerski način govora. Teologija je znanost. Ona se može zadržati samo na

raščišćavanju pojmova, raspravljati o tezama i hipotezama. Vjerski govor je više usmjeren na problem kako živjeti izgovorenu riječ. Vjerski govor, iako to Turčinović izričito ne kaže, uvijek je i moralno usmjeren. Liturgija, Biblija, pripadnost Crkvi, briga o laicima... sve je usmjereno na pitanje kako živjeti vlastitu vjeru. No, za njega Crkva nije etička agencija. Vjera se ne svodi na moral. Tako misli i Benedikt XVI. Jedino ako su zdravi temelji vjere, možemo izbjeći formalizam, pa i fanatizam, u življenju kršćanskog morala.

Njegova liturgijska promišljanja odaju temelj svih njegovih zalaganja na buđenju liturgijske svijesti. Turčinović i smisao liturgije vidi prvenstveno u tome da se otkrije sakrament kao vrelo života. Stoga je za njega ključno pitanje na koji način liturgijska reforma, osim što je obredna, može postati pokretač i buditelj crkvenosti? I pastoral i liturgija ne mogu ostati »pastoral čekanja«, nego postati misionarski. On hoće da se liturgija događa tamo gdje su ljudi.

Teško je shvatiti zašto je toliko napora uložio u liturgijske knjige ako ne pročitamo članak »Molitva — vapaj nemoćnika ili drugovanje s Bogom«, gdje on u zamiranju liturgijske svijesti, zbog toga jer se slavila na nerazumljivom jeziku, vidi razlog krize molitve, istinske pobožnosti, konačno, krize same vjere.

»Djelovati kršćanski znači više se brinuti za opće negoli za svoje dobro.«

U odnosu na sve što činimo, smatra on, valja uvijek postaviti jedno pitanje: »Koristi li to cjelokupnoj Crkvi i njezinoj prisutnosti među ljudima?« Treba poznavati taj način Turčinovićeve razmišljanja. Onda će nam još apsurdnije izgledati sve moguće kritike kako bi u bilo kojem trenutku ili obliku njegovo djelovanje moglo nauditi Crkvi. Ta svijest o dobru Crkve, koje mora biti iznad svega, kriterij je prosudbe mnogih događanja u Crkvi. Pred mnogo godina tvrdi: »Ja se ne slažem s onima koji kažu da su grupe koje su se počele formirati u Crkvi bazične zajednice, kao fokolarini, neokatekumeni itd. To nisu nikakve bazične zajednice. To su elitne zajednice. Regrutiraju se od najboljih vjernika. Jedina realna bazična zajednica ovdje je župa.« Velika većina današnjih svećenika potpisala bi ove riječi. Ali je Turčinović ovo napisao pred više od dvadeset godina.

II. Oecumenica

Kao vrsni poznavatelj izričaja, terminologije, snage riječi, Turčinović može suptilno analizirati crkvene dokumente i oko nekih delikatnih pitanja, kao što je npr. pitanje pripadnosti Crkvi krštenih nekatolika, te tako otkrivati u onome što je rečeno, ali i u onome što je predmnijevano, nove prostore teološkog govora i djelovanja Crkve. To je jako daleko od nekakva ropskog čitanja tekstova. Vidi se da on i tekstove crkvenog učiteljstva čita kao živu riječ, koja svoj smisao ima ne samo u onome

što izrijekom kaže, nego i u onome što hoće ili namjerava reći, štoviše, u onome što dopušta da teolog izrekne i svojom interpretacijom nadopuni.

Turčinović prilazi problematici ekumenizma u tri koraka. On je ponajprije svjestan da je za plodonosan ekumenizam bitno znati koji su korijeni podjela. Zato puno napora ulaže u rasvjetljavanje povijesnih okolnosti i razloga u kojima i zbog kojih su se podjele dogodile. »Ako hoćemo razumjeti i ono u čemu se slažemo i razlike, moramo se vratiti korijenima, k izvorima, i iz izvora sve spoznati.«

Drugi korak je znati razlikovati što je bitno, a što je sporedno u međukonfesionalnom dijalogu: »Ono što je kroz stoljeća izgledalo neprihvatljivo i izgledalo kao razlika, to su bile čiste predrasude i sve je to relativno. I treba razlikovati ono što je srž, što nosi, od onoga što je pojavni oblik.«

Treći korak je shvatiti ekumenizam kao nalog evanđelja: »Prvi korak, put k jedinstvu, jest obraćenje. Ne tek iz bontona, to je obaveza vjere, ne htjeti to, znači ne htjeti ono što Isus hoće. Prema tome, ekumenski put nije dan na izbor hoću li ga, neću li ga, ne mogu više biti katolik ako neću taj put.«

Moramo imati na umu da je Josip Turčinović živio i pisao o ekumenizmu kada se činilo da su prioritetni front na kojem kršćanstvo stoji upravo nesuglasice između pojedinih konfesija. To je bilo sudbonosno pitanje. Stoga to njegovo oduševljenje i strastvenost

kojom govori o ekumenizmu mi danas ne možemo pravo shvatiti. Naime, danas se pred kršćanstvom oblikuje drugačiji front. S jedne strane kršćanstvo, a s druge sekularizam i relativizam. Tu sintagmu donosi i Benedikt XVI. kada mu se spočitava da možda ne čini dovoljno na ekumenskom planu. Ipak, Turčinović je i u tome prorok. Iako nije bio suočen s tako jakim i agresivnim sekularizmom i relativizmom, naslućuje ono što će postati teza današnjega Pape. On naime jasno kaže: »Iako ima prilika gdje se smije i mora izaći i s kontroverznim pitanjima, uvijek ima dosta gorućih ljudskih problema o kojima možemo zajednički misliti i djelovati.« Crkve bi, dakle, danas manje trebale razmišljati o tome što ih dijeli, a više o tome kako ponuditi neki recept za ozdravljenje svijeta. »U pitanju je sudbina čovječanstva, koje bi upravo iz jedinstva onih koji već vjeruju u Krista trebalo prepoznati Isusovo božansko poslanje i naći njega, svoga jedinoga Spasitelja«, citira on riječi predsjednika Sekretarijata za jedinstvo kršćana. Gotovo iste riječi i ista misao današnjega Pape. Samo što su izrečene desetljećima unazad.

Važno je što Turčinović ekumenizam uvijek nastoji shvatiti i izložiti imajući pred očima konkretni život, nadilazeći granice koje postavlja crkveno pravo: »Uzmite sad ovaj primjer: ima jedna baka na Uralu, krštena u Pravoslavnoj crkvi, istinski živi svu svoju pravoslavnu religioznost i ništa

ne zna o Mihajlu Cerulariju, nekom davnom patrijarhu carigradskom, ni o Humbertusu kardinalu De Silva Candidi, koji su se međusobno posvadili i onda su odnosi između dviju kršćanskih pola pukli na katolicizam i pravoslavlje. Ima i druga baka, jednako povijesno neuka, uzmite tamo negdje u Andama, krštena katolkinja, koja to isto čini, istu tu vjeru u Isusa Krista sama živi, žari je i oko sebe prenosi. Jesu li one u istoj Kristovoj Crkvi ili nisu? Kršćanski će osjećaj bez oklijevanja reći: jesu, ali pravno bi se ranije bilo moralo reći — nisu. To je jedan mali primjer koji upućuje na mnogo dublji sloj problema kad je riječ o Crkvi.«

Jednom riječju, ekumenizam je za Turčinovića prvenstveno pitanje autentičnog življenja: »To znači: katolici moraju biti više kršćani-katolici, pravoslavni više kršćani-pravoslavni pa će postati bliži jedni drugima.«

III. Historica

Nema povijesnog lika koji Turčinoviću ne može biti svojevrsni učitelj. Čak i na zastranjivanja u povijesti gleda pozitivnim okom. I ona nam mogu biti smjerokazi. Kada čita Markantuna de Dominisa, ovaj pred njim stoji kao »ispovijed i izazov, pred kojim ne možemo ni mi ostati mirni, možda zato što u njemu otkrivamo neke koordinate koje su nastavile da tište ovu civilizaciju«. On čita de Dominisa 1967. godine, dakle u osvit Kršćanske sadašnjosti, i uči razlikovati vjeru, tradiciju i teologiju.

To mu je bilo dragocjeno iskustvo. Poštivanje tradicije na teološkom području ne znači pod svaku cijenu zadržati ostati na tradicionalnim formulacijama vjere koje u današnjem svijetu ostaju nekomunikativne i kršćaninu nerazumljive. Povijesna dimenzija u teološkoj misli znači da objektivni sadržaj vjere nadilazi svaku svoju povijesnu formulaciju. Povijest i tradicija ne smiju kočiti stvaralaštvo.

Turčinović uči i od manje poznatih likova kao što je pater *Štefan Zagrebec*. Potrebu za religioznom knjigom koju je osjećao pater Štefan (*Hrane duhovne ovčic kršćanskeh*) osjeća i Josip. Kada to znamo i čitamo postaje jasnije da se Kršćanska sadašnjost nije rodila ni iz čega, nego iz jednog dubokog teološko-povijesnog promišljanja naše stvarnosti. I polemika koja je nastala nakon objavljivanja knjiga patra Štefana za Turčinovića je važna, jer kao da oslikava pitanja koja su se postavljala njemu kasnije: Koju ulogu može imati knjiga na narodnom jeziku u nas? Je li teološka misao rezervirana samo za privilegirane? Moramo se i u Crkvi bojati prosvijetljene i pismene mase? Ti prigovori, upućeni patru Štefanu, za Turčinovića su postali potka kasnije djelatnosti.

IV. Critica

U recenzijama Turčinović zna biti nemilosrdno kritičan, ali s uvjerljivim argumentima. Isto tako spreman je priznati nečije zasluge. Njegove recenzije nisu samo predstavljanje knjiga. On čitatelju

daje mogućnost usporedbe, nadodaje literaturu. Recenzira one stvari gdje je dobar poznavatelj problematike. Očiti je njegov interes za povijesnom knjigom, ekumenskom problematikom, romanom, vjerskom knjigom. Dobar dio tih recenzija nastaje 60-ih godina. Iz njih izbija Turčinovićev duh koji ga navodi na osnivanje Kršćanske sadašnjosti. »Ali sve dolazi u pitanje, sve puca, sve se lomi kad Isus pokazuje kakav je Bog prema čovjeku. (...) Isusov se govor o Bogu ne prihvaća kad dolazi u pitanje čovjek, odnosno kada je riječ o razlikama među ljudima. Dakle, ne na teoriji o Bogu, ne na teoriji o molitvi, o štovanju Boga, nego na tom što se čovjeku čini. Kad se propovijeda Božji stav prema čovjeku, na toj liniji sve počinje pucati. Na toj liniji!«, zaključuje Turčinović.

Čovjek je prioritet Turčinoviću. I za tog čovjeka ima razumijevanja.

Shvaća njegove stranputice. I uglavnom ga ne optužuje. I kada taj čovjek zapada u formalizam ili vjeru doživljava više kao folklor, on nastoji tog čovjeka razumjeti. I strasno brani sve one oblike religioznosti koje bi mi površno mogli nazvati folklorom. Tako kada govori o Božiću silno se trudi da shvati i drugima predoči kako su i neke »profane« dimenzije slavljenja Božića svojevrstni izričaj vjere. Jednom riječju, za njega nije samo bitno poznavati Boga ili vjerovati Bogu. Za njega je izuzetno važno da čovjek mogne »uživati u Bogu«. Humanistički univerzalizam koji je nužna pretpostavka, ali i posljedica, istinske vjere. Čitanje ove knjige je teološka izobrazba, ali i jednostavno razmišljanje nad pitanjima i problemima s kojima se vjernik uvijek, a pogotovo danas, susreće.

Josip Grbac

Milan ŠIMUNOVIĆ, *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve. Identitet i perspektive hrvatske pokoncilске kateheze i katehetike. U obliku bilance, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011., 765 str.*

U izdanju Kršćanske sadašnjosti početkom 2011. godine objavljena je knjiga autora Milana Šimunovića pod glavnim naslovom: *Kateheza prvenstvena zadaća Crkve*, i podnaslovom: *Identitet i perspektive hrvatske pokoncilске kateheze i katehetike. U obliku bilance*. Radi se o ovcem teološko-kate-

hetskom djelu (765 str.). Što se tiče unutrašnjeg rasporeda, knjiga je strukturirana u četiri dijela. U *prvom dijelu* (33-208), u sedam poglavlja, autor govori o postkoncilskoj evangelizacijskoj katehetskoj obnovi kao trajnom uporištu za budućnost odgoja vjere. U *drugom dijelu* (209-438),